

Валентин Леонтійович Булахов: бути щасливим — працювати за покликанням

Володимир Кочет, Марія Трифанова

Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський», Дніпро
e-mail: tryfanova@i.ua

КОЧЕТ, В., М. ТРИФАНОВА. Valentin Leontievich Bulakhov: Being happy is when work is your passion. — An essay about Professor V. Bulakhov, head of the Department of Zoology and Ecology of Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, founder of the scientific school of structural and functional zoology. He had developed such scientific directions as the functional role of animals in ecosystems, the formation of biodiversity in natural and anthropogenic ecosystems, and ecological revival of technogenic landscapes. He authored more than 500 scientific, educational and methodical works, including the textbook 'Functional Zoology' and five monographs. He was an honoured teacher of Dnepropetrovsk University, a Sorovsky Associate Professor, one of the founders of the International Prismsara Biosphere Biogeocoenological Station named after O. I. Belgard, the author of the idea of creation of the Red List of Animals (Vertebrates) of Dnipropetrovsk Oblast.

Біографічні деталі

Валентин Леонтійович народився 31 січня 1933 року у м. Дніпродзержинськ (Кам'янське) Дніпропетровської обл. в робітничій сім'ї. Пристрасть до пізнання природи проявилася ще в дитинстві, яке провів у Дніпродзержинську, де часто бував на островах, косах, затоках, плавнях Дніпра. Долина р. Оріль із заплавленими озерами й дібровами та степові простори вплинули на становлення зоолога, який вже тоді вчився розпізнавати види тварин Приорілля. Навчання в школі поєднував з роботою в гуртку юннатів.

Рис. 1. Валентин Леонтійович Булахов. (Фото з архіву кафедри зоології та екології Дніпропетровського НУ імені Олеся Гончара).

Після закінчення вечірньої школи (1952) поступив на біологічний факультет Дніпропетровського державного університету, де спеціалізувався на кафедрі зоології хребетних. Авторитет і лекції Л. В. Рейнгарда, В. В. Стаховського, Г. Б. Мельникова, О. Л. Бельгарда та М. П. Акімова остаточно визначили майбутній фах. На біофаку був головою наукового студентського товариства. З друзями організував експедиції на дніпровий о. Фурсин із метою вивчення його тваринного світу, брав участь в експедиціях у ложе майбутнього Каховського і Дніпродзержинського водосховищ і на основі таких даних захистив дипломну роботу.

Після університету працював старшим мисливствознавцем облради УТМР, брав участь у пропаганді захисту тварин. У 1958 р. на запрошення видатних науковців Г. Мірошника, П. Журавля й І. Лубянова зважується на посаду наукового співробітника НДІ гідробіології Дніпропетровського університету і без відриву від основної на той час професії (іхтіолога) зайнятися вивченням ссавців і птахів Дніпропетровщини.

Ключові наукові доробки

У 1966 р. Валентин Леонтійович успішно захистив кандидатську дисертацію й отримав запрошення для викладання лекцій на кафедрі зоології, де згодом став завідувачем кафедри. З невеликою перервою він очолював цей заклад до 1986 р., керував зооекологічною тематикою кафедри, комплексною експедицією ДНУ і лабораторією біомоніторингу НДІ біології ДНУ, держбюджетними й гозпдоговірними темами з вивчення проблем екотоксикології та зооіндикації, ролі тварин в утворенні механізмів гомеостазу й екологічної стійкості систем. Заснував наукову школу «Структурно-функціональна зоологія». Під його керівництвом захищена одна докторська та 17 кандидатських дисертацій (Професори ... 2008).

Один із найвагоміших результатів роботи В. Л. Булахова — створення науково-навчального центру «Присамарський біогеоценотичний стаціонар». Над цим він працював з професорами А. Л. Бельгардом і А. П. Травлєєвим. Визначним є й внесок В. Л. Булахова у створення мережі природоохоронних територій Дніпропетровщини. Під його науковим керівництвом і за особистою участю втілювався у життя проект з організації заповідної мережі на Дніпропетровщині, до складу якої увійшов природний заповідник «Дніпровсько-Орільський». Цей заповідник є рефугіумом для більш ніж 5364 видів живих організмів (з них 43 види ссавців). Також В. Л. був керівником проєктів створення більш як десяти заказників Дніпропетровської обл., у т. ч. державного заказника «Богданівський», де вперше відновлено зорізноманіття у вторинних екосистемах, на відроджених землях гірничих виробництв.

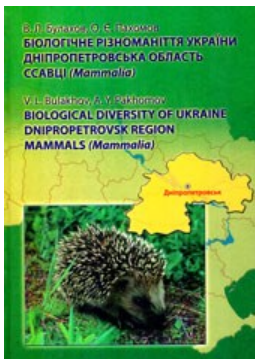

Рис. 2. Палітурка монографії «Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Ссавці».

У його наукових працях розкриті сучасний стан теріофауни Придніпров'я, середовищетвірна діяльність ссавців у лісових екосистемах степової зони, біогеоценотичне розміщення та поведінкові адаптації, стан охорони в умовах тиску техногенних факторів. У монографії 2006 р. (Булахов & Пахомов 2006) розглянуто видовий склад, екологічні комплекси та функціональну роль ссавців Дніпропетровщини. Особливу увагу приділено значенню ссавців як буферної системи щодо зменшення впливу техногенних чинників на функціонування біогеоценозів. Висвітлено питання використання ссавців у промислі та екологічній реабілітації техногенних ландшафтів, а також як біоіндикаторів стану середовища.

Валентин Булахов є автором понад 500 наукових і науково-методичних праць, з них більше 90 про ссавців; автор «Червоного списку тварин Дніпропетровщини» та співавтор «Червоної книги Дніпропетровської області». Серед праць є навчальні посібники, рекомендовані МОН України, та 5 монографій. Під його керівництвом у лабораторії біомоніторингу розробляється тема «Біологічні обґрунтування раціонального використання живих ресурсів регіону», впроваджено у виробництво понад 90 наукових розробок.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Валентин Леонтійович є видатним педагогом. Його учні та послідовники створеної ним наукової школи, працюють доцентами, професорами, викладачами у вищих навчальних закладах України та Європи, керують заповідниками (проф. О. В. Жуков, Р. О. Новицький, О. Є. Пахомов, О. В. Міхеев, доц. А. А. Губкін, О. М. Мясоедова, Ю. П. Бобильов, О. Л. Пономаренко, О. А. Рева, М. С. Романєєв, В. Я. Гасо, Н. Ф. Константинова, наукові співробітники О. О. Христов, В. Кочет, декан Гомельського університету доц. В. М. Толкачов, директор заповідника «Асканія-Нова» В. С. Гавриленко, заступник директора природного заповідника «Дніпровсько-Орільський» М. В. Трифанова та ін.). У 1995 р. В. Л. був лауреатом конкурсу Соросівської асоціації професорів з природничих наук і занесений у почесний список видатних учених-екологів ХХ ст. Кембриджським університетом. У 1999 р. отримав звання «Заслужений викладач Дніпропетровського університету».

Під час роботи на кафедрі В. Л. Булахов викладав загальні курси «Зоологія хребетних», спецкурси «Історія методології в біології», «Порівняльна анатомія хребетних», «Структура фауни хребетних». Він створив і передав своїм учням розробки за спецкурсами «Іхтіологія», «Герпетологія», «Теріологія», а також розробки за кількома науковими напрямками: функціональна роль хребетних у екосистемах, формування біорізноманіття в природних і антропогенних екосистемах, екологічна реабілітація техногенних ландшафтів.

Рис. 3. Валентин Леонтійович зі зразками особистої колекції. Науковець є володарем чи не найбільшою в Україні колекцією рогів, а також колекції значків, марок та конвертів, присвячених заповідній тематиці. (За вебсайтом: <https://dv-gazeta.info>).

Валентин Леонтійович бере активну участь у роботі наукових товариств. Член географічного товариства України, Українського орнітологічного товариства й Українського товариства охорони природи. Обирався також членом центральної ради Теріологічного товариства при РАН та членом Ради Українського товариства охорони птахів України. У 1970–1980 роки В.Л. був ведучим телеканалу «Рідна природа». Його відомий вислів, який ми чули ще на початку 1980 років, — «Бути щасливим — працювати за покликанням».

Література

- Булахов, В. Л., О. Є. Пахомов, В. В. Бригадиренко, В. Я. Гаско. 2003. *Методологія та історія розвитку зооекологічних досліджень у Дніпропетровському університеті*. ДНУ, Дніпропетровськ, 1–32.
- Булахов, В. Л. 1999. *Морфологія та анатомія хордових тварин: Навчальний посібник*. ДДУ, Дніпропетровськ, 1–164.
- Булахов, В. Л., В. П. Черныш. 1973. О средообразующей деятельности новых видов копытных в лесах степной зоны юго-востока УССР. *Развитие охотничьего хозяйства УССР*. Киев, 151–153.
- Булахов, В. Л. 1977. Млекопитающие степных лесов и их значение. *Вопросы степного лесоведения и охраны природы*. ДГУ, Днепропетровск, 138–143.
- Булахов, В. Л., А. А. Губкин, О. М. Мясоедова, С. Н. Тарасенко, Ю. П. Бобылев, [et al.]. 1984. Фауна позвоночных Днепропетровщины. ДГУ, Днепропетровск, 1–68.
- Булахов, В. Л., А. А. Губкин, А. А. Рева. 1996. Современное состояние териофауны степного Приднепровья. Состояние териофауны в России и ближайшем зарубежье. 65–69.
- Булахов В. Л., П. Т. Чегорка. 1998. Сучасний стан фауни кажанів Дніпропетровщини. *Європейська ніч кажанів '98 в Україні*. Київ, 100–104. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 1).
- Булахов, В. Л. 2004. Зимняя фауна рукокрылых и особенности их поведенческих адаптаций в условиях зимовок в крупном индустриальном городе Приднепровья. *Животные в городе*. Москва, 27–29.
- Булахов, В. Л., О. Є. Пахомов. 2006. *Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Ссавці (Mammalia)*. Вид-во Дніпропетр. ун-ту, Дніпропетровськ, 1–356.
- Булахов В. Л., О. Є. Пахомов. 2010. *Функціональна зоологія: підручник*. Вид-во Дніпропетр. ун-ту, Дніпропетровськ: 1–392.
- Мясоедова, О. М., А. А. Губкин. 1999. Валентин Леонтьевич Булахов. Орнитологи України. Библиографический справочник. Выпуск 1. Харьков, 218–224.
- Професори... 2008. *Професори Дніпропетровського національного університету імені Олесь Гончара : Біобібліограф. довідник*. Ред. М. В. Поляков. 2-е вид., перероб. і доп. Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, Дніпропетровськ, 596.

КОЧЕТ, В., М. ТРИФАНОВА. Валентин Леонтьевич Булахов: бути щасливим — це просто працювати за покликом. — Нарис про професора, завідувача кафедри зоології та екології Дніпропетровського національного університету імені Олесь Гончара, засновника наукової школи «Структурно-функціональна зоологія», розробника наукових напрямів: функціональна роль тварин в екосистемах, формування біорізноманіття в природних і антропогенних екосистемах, екологічна реабілітація техногенних ландшафтів, автора понад 500 наукових і навчально-методичних праць, у т. ч. підручника «Функціональна зоологія», автора 5-ти монографій, заслуженого викладача Дніпропетровського університету, Соросівського доцента, одного з засновників Міжнародного Присамарського біосферного біогеоценологічного стаціонару ім. О. Бельгарда, автора створення Червоного списку тварин (хребетних) Дніпропетровщини.